

AVRUPA HUNLARI'INDAN GÜNÜMÜZE ULAŞAN KÜLTÜR VARLIKLARI

EXTANT CULTURAL ASSETS OF THE EUROPEAN HUNS

*Hülya KALYONCU**

Özet

Bu çalışmada, Avrupa Hun Devletinin geride bıraktığı kültür mirası yapılan kazı çalışmaları, buluntuları, örnekleri ile irdelenmeye çalışılmıştır. V. yüzyıl ortalarına doğru Hun toplumunun, belki kısmi olarak veya belki de daha yüksek oranda yerleşik yaşama geçtiği söylenebilir. Özellikle yerleşik hayata geçtikten sonra arkalarında bıraktıkları kabul edilen Hunlarla ilgili en önemli arkeolojik buluntu Orta Avrupa'da tarihi bir bölge olan ve eskiden Almanya şimdi ise büyük bir kısmı Polonya sınırları içerisinde yer alan 1831 yılında Silezya'nın Höckricht mevkiinde bulunan defindir. Buluntular arasında zamanımıza kadar ulaşabilen altın, gümüş ve tunçtan imal edilmiş eserler bulunmaktadır. Yapılan tasniflerde bulguların geneli günlük sosyal hayata ilişkin olup daha ziyade ev ve mutfak eşyalarıdır.

1934 yılı Segedin- Nagyszéksos buluntuları önemlidir. Bu buluntu, Orta-Asya İran, Kuzey-Kafkasya, Wolfsheim (Rheinshessen) gibi birbirinden son derece uzaklıkta bulunan yerleri birbirine bağlamaktadır. Bu bölgede ve çevresinde ele geçen buluntular, özelde Hun sanatı genelde ise Türk sanatının IV-V. yüzyılda ulaştığı seviyeyi ortaya koymaktadır. Bu kazıdan çıkartılan malzemeler Hun sanatının yanında çevre boyların, devletlerin etki ve izlerinin olduğunu da bize göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Hunları, Maddi Kültür Varlıkları, Arkeolojik Buluntu.

Abstract

This paper aims at scrutinizing the cultural heritage left behind by the European Hun State through excavations, findings and examples. The Hun people adopted a partially or largely sedentary lifestyle towards the middle of the 5th century. The most important Hunnic archaeological finding left behind after settling is a burial found in 1831 in Höckricht, Silesia, a historic region in Central Europe currently within the borders of Poland for the most part in what used to be Germany. Findings include gold, silver and bronze works that have reached the present day. Generally, the findings have been classified as items of daily social life, mainly domestic and kitchen utensils.

Notable are the findings of Segedin-Nagyszéksos from 1934, which establish a connection between extremely distant locations such as Central Asia, Iran, North Caucasus, and Wolfsheim (Rheinshessen). Findings obtained in this region and the

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi, İstanbul
/TÜRKİYE hulya.kalyoncu@fideltus.com

surrounding area reveal the level reached in Turkic art in general and Hunnic art in particular around the 4th and 5th centuries. Items unearthed in this excavation demonstrate Hunnic art as well as the influence and traces of surrounding tribes and states.

Key Words: European Huns, Material Cultural Assets, Archaeological Findings.

Giriş

Hun arkeolojik buluntuların en sık rastlandığı yer, Macaristan'dır. Bunun sebebi imparatorluğun ağırlık merkezinin, Macaristan olmasıdır. İmparatorluğun oluşum safhası ise Güney ve Güneydoğu-Rusya'dır. Ancak maddi kültürün kaynak ve kökeni Macaristan olmayıp, Macaristan'da ele geçirilen malzemeler, Rus steplerinde ortaya çıkmış gelişmenin en belirgin göstergeleridir. Bu nedenle de Macar buluntuları en önemli Hun kültür kalıntıları olarak kabul edilmektedir.

Hunlara ait buluntuların ortaya çıkarıldığı bölgeleri şu şekilde sıralayabiliriz: Yayık (Ural) Dağları ile Obi arası, Saratov bölgesi, Kuzey Kafkasya'nın orta bölgesinde Hasavyurt, Hazar Denizi yakınında Dağıstan'da Kışpek, Utamiş, İragi, Aşağı Dinyeper bölgesi ile Kırım yarımadasına kadar uzanan Kerson bölgesi (İrgen, Makartet, Tokmak civarı), Kırım Yarımadası, Kerç, Aşağı Bug, Prut, Dinyester sahili, Doğu ve Batı Moldavya, Buzau vadisi ve Dobruca'dır.

Buluntuların yayılım alanı, 75 veya 100 yıllık döneme dahil olan eserlerin yayıldığı çok geniş bir alandır. Bu devirden Hunlarla ilgili eserlerin yayıldığı sahalar doğudan batıya doğru bir zincir oluşturmakla birlikte, herhangi bir birlik ve bütünlük söz konusu değildir. Hun maddi kültür unsurlarının bulunduğu yerler yaklaşık 5-6 bin kilometre uzunluğundadır.

Bugün Volga ile Dinyeper ve Tuna havzasında; zaman, mekân ve karakter bakımından birbiri ile akraba olan Hun devri ile birleştirilebilecek buluntular gün geçtikçe artış göstermektedir. Doğu Kazakistan ile Moldavya arasındaki bölgede bulunan 25 kadar kurganda, zengin kadın, erkek kıyafet ve aksesuarlarına rastlanmış bunların Hun devrine ait olduğu tespit edilmiştir. Bunların arkeolojik karakterinin birliği ve birbirleri ile olan bağlantısını ortaya koymak mümkündür. Tuna havzasında, Tuna ile Alp dağları arasında şimdiye kadar birbirine çok benzeyen yaklaşık on kadar açılmış kazı yeri vardır. Sayıları 100'den fazla yer tutan ve açıkça belirlenebilen bu mezar buluntularının yardımı ile bunların iki misli kadar hasarlı veya tam olmayan ve müzelerde saklanan arkeolojik buluntular da mevcuttur.

1.1. Gündelik Yaşama Dair Hun Buluntuları

Göçebe yaşam tarzına sahip olan Avrupa Hunları'nın bilindiği üzere iktisadi hayatı hayvancılığa dayanmaktadır. Doğal olarak avcılık, çiftçilik ve tarım ile uğraşan göçebe Hun topluluklarına ait buluntular söz konusu yaşam tarzına paralel buluntulardır. Bunlar; halı, kilim, kadın süs takıları, at koşum takımları, kap-kacak, seramik, keramik, maden işleri, silah, ok, ahşap oyma işleri vb. gibi maddi kültür unsurlarıdır. Ancak bununla birlikte; Thompson, Hunların göçebe yaşam tarzı nedeni ile mobil yaşama uygun olmaması dolayısı ile dokumacılık sanatının mümkün olamayacağını iddia etmiştir (Maenchen-Helfen, 1973, s. 172).

Ancak ilgili araştırmacının bu düşünce ve iddiasını çürütecek çok çeşitli bilgi ve veriler bulunmaktadır. Bahsi geçen halılar günümüz anlayışı ile dokunan ve günümüz ihtiyaçları ve amaçlarına yönelik olan halılar olmayıp, göçebe yaşam tarzına uygun ölçeklerde mobil yaşama uygun olarak, acil durumlarda hızlıca toplanıp, at sırtına atmaya elverişli halılardır. Bilakis söz konusu yaşam tarzına en uygun ve en elverişli sanattır. Zira her türlü küçük ev aletleri ve malzemelerini dolduracakları torbalar, kapılarına astıkları kapı görevi gören *Ensi* denen dokumalar bizzat eşleri avda olan kadınlar tarafından dokunmuştur. İlgili dokumalar sadece işlevsel özellikleri ile değil, zamanda güçlerine sığındıkları büyüsel ve koruyucu tılsımlı anlamları ile de önem kazanırlar. Bu dokumaların Türk olduklarını gösteren nitekim çok sayıda ispat tarih sayfalarında yerini almıştır. Düğümlerinden, kompozisyon şemalarına, içerdikleri figür ve nesnelere Türk kültür ve gelenekleri ile bağlantıları açıktır.

Hunların giyim-kuşamı, bozkır göçebe yaşam tarzına göre şekillenmiş olup, kışın ormanlarda yaşayan ufak av hayvanlarının postunu giymişlerdir. Yazın ise bez, ipek ve yün gibi daha hafif malzemeden yapılmış elbiseler tercih edilmiş, renkli işlemelerle estetik yönden zengin hale getirilmiştir. Buradaki zenginlik keza süslemeci özellik ve amaçlardan ziyade koruyucu anlamlar taşıyan bitkisel ve hayvansal kaynaklı motiflerdir.

Tunik biçiminde önden açılan dizlere ve baldırlara kadar ulaşan bir manto giyilir, beline kemer takılırdı. Genellikle keçi derisinden dikilmiş uzun bir pantolon giyilir, paçalarını ise topukta büzerek çarıkların içine sokarlardı. Başlarını tepeli ve öne doğru bükülen eğri bir başlık (miğfer) örterdi (Tolan, 2014, s.112).

Bahsi geçen bu giysiler ve dönemin yaşantısına ait çeşitli malzemeler bu güne kadar bilinen en zengin hazine olan Segedin-Nagyszeksos hazinesinde bulunmaktadır.

Hülya KALYONCU
Avrupa Hunları'ndan Günümüze Ulaşan Kültür Varlıkları

Hazar Denizi kıyısındaki İragi'de de Kuzey Avusturya'nın Untersiebenbrunn' dakine benzer elbiseler bulunmuştur. Yine Untersiebenbrunn definesinin her ikisinde de Cermen unsurlarının çok az olmasına karşılık Hun giyim unsurları hâkimdir.



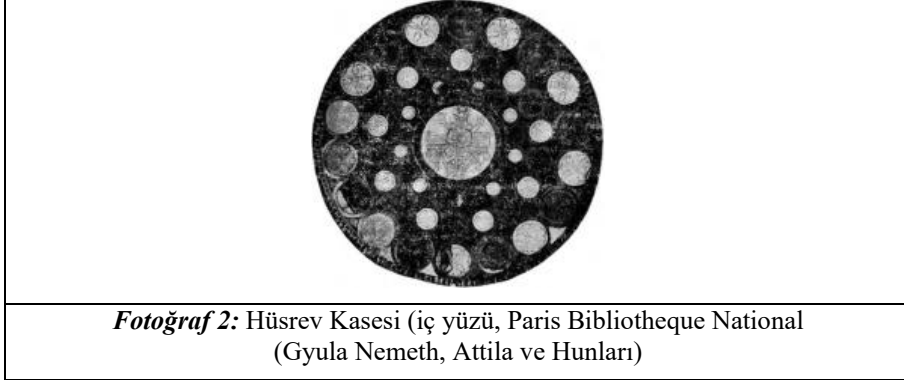
Fotoğraf 1: Segedin-Nagyszekszos, 1934, Macar Milli Müzesi
(Gyula Nemeth, Attila ve Hunları)

Bu altın *Omphalos Tasi*'nin Got'lar ve Hun'lar arasındaki sanatsal bağlantıları ortaya çıkardığı ve bir ayin kadehi ve iktidar alameti olduğu düşünülmektedir (Nemeth, 1986, s.206).

Yine aynı yerde, 1934 Mart ayı içinde, başlıca kısımları yarım küre şeklinde ve fazla yüksek olmayan bir ayağa sahip altın bir kase bulunmuştur.

Ayağın iç tarafında noktalarla yazılmış bir kitabe bulunmaktadır. Daha ufak boydaki bir altın kasenin dip kısmında sekiz köşeli bir rozet bulunmaktadır.

Bunların dışında, irili ufaklı altın levha kalıntıları ve erimiş cam molozları bulunmuştur. Kase gözlerinde oturtma cam parçalarına rastlanmıştır (Nemeth, 1986, s.203). Cam oturtma süslemesi tarzı, Sasani İmparatorluğu altın işçiliğinin karakteristik bir özelliği olup, Hun İmparatorluğunun doğu kısımları bunu, doğrudan doğruya İran sahalarından almışlardır. Paris'teki 'Bibliothèque Nationale' de yer alan *Hüsrev Kasesi*'nin yuvarlak deliklerindeki renkli taş ve cam oturtmaları görülebilir. Ortadaki büyük parlak nefes taşı, son Sasani imparatoru II. Husrev Perviz'i resmetmektedir. Oldukça uzun süre sonra üretilmiş olmasına rağmen bu kase, yine de Nagyszekszos kasesi cam oturtmalı süslemesinin kökeni bakımından son derece önemlidir (Nemeth, 1986, s.207).



Eserlerinde Hunlar hakkında bilgi veren yazarların anlattıklarından ve ele geçen bulgulardan Hunların gündelik yaşamlarına dair kullandıkları farklı malzemeler hakkında bilgi alınmaktadır. Bu konuda yazılan Çin kaynaklardan birinde, tehlike geçince Hunların tekrar kendilerini gairesiz hayata terk ettiklerini, vakitlerini daha iyi geçirmek için tavlayı meydana çıkardıkları belirtilmektedir. St-Chrysostomos'ın bildirdiğine göre ise; 'Hunlar, tavlayı daima beraberlerinde taşırlar. Ayrıca bir savaşa hazır buldukları sırada dahi tavla oynarlardı (Nemeth, 1986, s.83). Bu oyunun savaş stratejisi, hızlı düşünme, hızlı hareket kabiliyeti, kıvrak ve seri düşünebilme alışkanlığını geliştirme bakımından önemli bir işleve sahip olup, savaşçı yaşam tarzının doğal uzantısı olduğu ve yaşam tarzı ile etkileşimli eylemler olduğu açıktır.



Kiyefte keşfedilen bir Macar mezarlığında bu pulların ve zarlar'ın örnekleri ele geçmiştir.

Hun çanak çömleğinde Kelt ve Roma keramik tesiri göze çarpmaktadır. En karakteristik şekil, gittikçe genişleyen gövdesi, yatay olarak yerleştirilen başı, silik bir tarzda yapılan süsleriyle kulplu bir testidir. Killeri iyi yoğurulmuş bir çamurdan olup, renkleri açık yahut gri, bazen de hemen siyah

Hülya KALYONCU
Avrupa Hunları'ndan Günümüze Ulaşan Kültür Varlıkları

denecek kadar koyudur. Bu keramik, doğu ve batı Avrupa'da her yerde yaygın olup, bütün Kavimler Göçü boyunca en çok mevcut olan eşya arasında yer almaktadır.

Bundan asırlar önce Hint tüccarlar Persler diyarı İran'a, bir oyun götürdüler. İki orduyu temsil eden siyah ve beyaz taşlar, her biri kendine has hareket özellikleriyle hareket ediyorlardı. Tamamen oyuncunun seçimleriyle başlayan, sonuçlanan bir döngüydü "satranç" adı verilen bu oyun. Fakat Perslerin hayat görüşünde dünya sadece askerlerden ibaret değildi. Dünyanın etrafında dolanan milyonlarca insan da sadece kendi tercihleriyle değil, biraz şans, biraz da ilahi müdahalelerle kaderini çiziyordu. İşte tavla böyle bir düşünceyle doğdu...(Alkaya, <http://www.radikal.com.tr/radikalist/herkesin-cok-iyi-bildigi-tek-oyun-tavla-1495326/> 16.07.2020)



1.1.1.Kazanlar

Arkeolojik buluntular arasında en önemli materyallerden biri "Hun Kazanları"dır. Hun İmparatorluğu'nun başlıca merkezlerinde bu kazanlara rastlanmıştır. 1831'de Silezya'nın Höckricht bölgesinde keşfedilen definede pek çok farklı malzeme ile birlikte iyi durumda olan bakır kazanlar, buluntular arasındadır. Yine Ukrayna'nın Makartet buluntuları da bunun bir benzeridir. Höckricht buluntuları gibi bir tarlada ortaya çıkarılmıştır.

Hun kazanlarının daha büyük örnekleri Tuna'nın hemen kuzeyi, aşağı yukarı bugünkü Romanya ovasında ve ırmaklar bölgesindedir. Söz konusu buluntular, 1970-80'li yıllarda yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan Noin-Ula mezarlarında görülür. Bu türün özel süslemelerle yapılanlarına Obi ırmağından Troyes şehrine kadar uzanan çok geniş alanda rastlanır. Sayısı yirmi kadar olan bu kazanlar bu devrin teknik özelliklerini üzerinde taşırlar. Buluntular üzerinde yapılan çalışmalar, bu kazanların başka yerden getirilmediğini, metal üretimin yerleşik yaşamı zorunlu kıldığını ve üretimin doğrudan bu bölgede yani Tuna nehri civarında yapıldığını göstermektedir (Zaseckaja, Bokovenko, 1994, s. 705).

Netice itibariyle kazanların üretimine baktığımız zaman, V. yüzyıl ortalarına doğru Hun toplumunun, belki kısmi olarak göçebe veya belki de daha yüksek oranda yerleşik yaşama geçtiğini söyleyebilmemiz bakımından da önemleri büyüktür.

Kazanların en büyüğü ve en gösterişlisi, 66 cm. yükseklikte, 40-50 kilogram ağırlığında Törtel kazanı'dır¹. Peşte eyaletinin Törtel mevkiinde bulunmuştur (Nemeth, terc:Baştav, 1982, s.210). Bugün Macar Milli Müzesi'nde yer alan bu eserin ayağı kırıktır.

Defin Tisa yatağından 15-16 kilometre uzaklıkta toprağa gömülmüştür. Burası, bir zamanlar ırmağın taşma esnasında erişebildiği bir kum tepesinde bulunuyordu. Bu definelerin bu civarda meydana çıkmasından anlaşılacağı üzere; Rua, Bleda veya Attila'nın karargâhının Orta Tisa bölgesinde, Körös ırmağının doğu kıyısının güneyi ile Maros'un kuzeyinde bulunması gerektiği sonucuna da varılmaktadır. Bugüne kadar ele geçen kazanlar arasında, en sağlamı budur.

¹ Törtel kazanını ilk defa Flóris Rómer : Czak6 bornz çanağı (Arch. Ert. II (1870), 290 ve mp.) namıyla neşretmiştir. Eserin bu ilk tayini, kazanın süslemesinin menşecini muvaffakiyeyle bir tarzda tespit etmiş ve devrini de isabetli olarak Kavimler Göçü zamanına bağlamıştır. Daha sonraki neşriyatta bunu ve Kaposvölgy kazanını, İskit hatıraları arasına idhal etmişlerdir : Hampel, Skytische Denkmaler aus Ungarn, Beitrag zur uralaltaischen Archaologie : Ethn. Mitt. aus Ungarn IV (1895) , bak. Arch. □rt. ı 893, 385 ve mp. Buna dayanarak Rostowzew'in Skythien u. d. Bosporus ünvanlı eserinde : 512, 523 ve 524. Bu kazanları ilk defa F. Z. Takats, Hunlarla münasebette görmüştür : Chinesich-hunnische Kunstformen: Bulletin de l'Institut Archeologique Bulgare III (1 925), 205 ve mp. Germe medeni çevreleri ile olan münasebetlere burada temas edilmemiştir. Bak. daha F. Z. Takats, Çin-Hun mü nasebetlerine dair yeni malzeme : Arch. Ertesitö, ı 927, ı 46 ve mp. Bundan maada en son zamanlara kadar bunları ve bunlarla yakınlık gösteren kazanları, Hun arkeoloji malzemesi arasında İç--Asya bakiyeleri saymayı adet edinmişlerdir. Bugün artık bu anlayışın devam edemeyeceği aşıkardır. Kaposvölgy bronz kazanının ilk tanıtması : J16r vVoşimky, Kaposvölgy Kavimler Göçü devri kazanı : Arch. Ert. ı 89ı, 427 ve mp. Rusya ve Asya bronz 268 Eskikitaplarım.com Eskikitaplarım.com kazanlarına dair deliller Bela Posta, F. Z. Takats ve A. Alföldi'nin zikredilen eserlerinde bulunur. Lenz'in griffon şeklindeki fibulasına dair : W. v. Jenny und W. J. Volbach, Germanische Schmuck, Berlin, ı 933, 46 (33 klişe). Dipnot: Gyula, Nemeth, 'Attila ve hunları'terc:Şerif Baştav, ,s.268

Hülya KALYONCU
Avrupa Hunları'ndan Günümüze Ulaşan Kültür Varlıkları

Kapos ırmağı vadisinin Högész kasabasında bir çiftçinin çift sürmesi sırasında pulluğa takılması ile ortaya çıkarılan Högész kazanı ise, Törtel kazanından daha küçüktür. Yükseliği 52 cm'dir ve süslemesi de daha sadedir. Bunun da ayağı aynı yerden kırıktır (Nemeth, terc:Baştav, 1982, s.211).

Bronz kazan buluntularının, en azından Hunların bir kısmının Yekaterinburg geçidinden Ural Dağlarını geçerek ve 4. yüzyılda Ural Nehri (Orenburg yakınlardaki *Kızıl Adır*) boyunca ilerlediklerini ortaya koyması bakımından da önemi büyüktür. Sibiry'a da da buna benzer kazan resimlerine rastlanmıştır.

Bu kazanlar, Güney-Rusya'nın Yunan ve İskit ve bundan başka Sarmat devri ve Minussinsk havalisi kazanlarına oranla muazzam bir gelişme seviyesini temsil ederler. Şekilleri uzamış, süslerinin tarzı yenilenmiştir. Süs unsurları arasına kısmen dokuma sanatından, kısmen maden işçiliğinden bazı unsurlar almışlardır.

Kazanların bulunduğu yerlerin hududu batıda Macaristan, Moravya ve Silezya, doğuda Sibiry ve Minussinsk havzası, Altay bölgesi, kuzeyde ise; Volga-Kama ırmaklarının teşkil ettiği bölgedir. Ancak Hun devrinin ana sahası olarak, Maeotis etrafı ile onun doğusunda uzanan sahalardır. Segedin-Nagyszekso altın buluntuları da bu sahadadır.



Fotoğraf 5: Törtel, Macar Milli Müzesi(*Gyula Nemeth, Attila ve Hunları*)

Şerif Baştav'ın Hun kazanları ile ilgili yazdıkları özetle şöyledir:

“Büyük kısmı kırık veya parçalar halinde ele geçen Hun kazanları, aslında ayak çemberi ile birlikte 35-100 santim yüksekliğinde (çoğunluğu 50-60 santimlik) olup, Doğu Asya menşelidir. Bu neviden bronz kazanlara daha İskit devrinden başlamak üzere mezarlarda ve Doğu Asya'daki kurbanlara da rastlanmaktadır; bunlar İskit eserler grubuna dâhildirler. (Baştav, 2002, s.39)

Bu kazanlara ana fonksiyonun yanı sıra oldukça güçlü dinsel anlam ve işlevler yüklenmiştir. Bu işlevlerden en önemlisi Türk kültüründe oldukça önemli bir yer tutan “yoğ aşı” törenidir. Bilindiği üzere Türkler, ruhun ebedi olduğuna inanırlar ve cenazenin hemen ardından gelenlere onun ruhuna gitmesi için, kurban etlerinden yemekler hazırlayarak dağıtırlardı (Rásonyi, 2006, s. 47).



1.2. Süs Eşyaları

1.2.1. Taç

Bulunan defineler arasında birçok “süs eşyası“ da bulunmaktadır. Höckricht’de kırmızı taşlarla süslü altın bir levha bulunmuştur. Bu Macaristan’da Csorna’da bulunan bir taç’a benzemektedir. Metal bir taç takma, Hun istilasından az önce veya Hun hâkimiyetinin sonlarında moda olmuştur. İdil’in doğusunda ele geçirilen sekiz tacın şekil ve teknik bakımından İran-Sasani sanatı etkisi altında kaldığı görülmektedir.

Bu taç, tek başına defnedilmiş bir kadının başucunda bulunmuş, 1865 yılında bir yayında tasvir edilmiştir. Som altından bir band şeklinde olduğu ve üzerinde değişik ebat ve renklerde taşlar bulunduğu ifade edilmiştir. O dönemde bunun nereye ait olduğu bilinmediğinden Macaristan, Baja’da eritilmiştir.

Daha sonra buna benzer taçlar ele geçirilmiştir. Bunlar arasında en güzeli Kerç²'te çıkarılmıştır.



Bu tacın üzerinde çifte bir kartal tasviri görülür ve bunlar İdil'de ve Obi ırmağı bölgesinde bulunanlarla bir benzerlik içindedir. Dizaynları farklılıklar gösterse de, değerli taşlarla süslenmiş olmaları belirgin özellikleridir (Fotoğraf 7).

Avrupa'da taçların yayılma sahaları diğer malzemelerin yayılma sahasından farklıdır. Bunlardan birçoğunun eski Kırım şehirlerinde hazırlanmış oldukları anlaşılmaktadır. Kafatasları tahrip edilen mezarlarda da

² Dnyeper havası ve Kreç eşyasına dair neşredilen bir tek eser, Budapeşte şehri Milli Müzesine vasıl olmuştur: A. Khoynowskiy, *Kratkiya archeologičeskiya sveaeniya o predkach slavyan i rus I*, Kiyef, 1896, 56 ve mp. Rusya'da ele geçirilen Hun eserlerinden bir kısmı, Alföldi'nin zikredilen eserinde neşredilmiştir, aynı tarzda Macaristan'daki eşyanın bir kısmı da burada bulunur (zengin bibliyografyası da mevcuttur). Kisreneye'nin kıymetli keramiği hakkında : Bela Dornyay, Hun devrinden Kisterenye buluntuları, Dolgozatok, XII, Szeged 1936, 60 ve mp. Szekszard Hun mezar eşyası hakkında: J. Csalog, Szekszard' da Hun devri mezarı : Laurena Aquincenses, Budapeşte, 1988, 143 ve mp. Lajos Bartucz, Hun devri Szekszard mezar iskeletinin antropolojik tedkiki, aynı yerde 8 ve mp. s. Büyük Concesti buluntusunun örnek nevinden neşri : L. Matzulewitsch, *Byzantinische Antik*, Berlin-Leipzig, 1929, 123-137. Aşağıdaki Rusya buluntularının Hunlarla alakadar olarak neşriyatta bugüne kadar adları zikredilmemiştir : Taman yarım adasından altın toka ve sarkık halka, bundan başka üç adet yarım ay şeklinde altın levha, Otçot İmp. Ardi. Kommissii, 1900, 108 ve mp. 219-221 resim. Saratof eyaletinin Kamysin nahiyesinde olan "Mojary" adlı bir dağda ele geçen büyük bir Hun buluntusuna dair : Otçot IAK, 1898, 77 ve mp. Dimitriyevka kılıcına dair : Otçot IAK, 1904, 123; 215 a-b şekil. Ozorukova buluntusu (Baksan-vadisi, Kuzey Kafkasya) : *Materialy po Arch. Kavkaza I*, Moskova, 1888, XX t. 1-4. Taman yarımadasında bulunan altın kılıç kım madenierine dair : Max Ebert, *Ein Dolchscheidenfragment aus Südrussland* : *Opuscula Archaeologica O. Montelio LXX-o dicata*. Stockholm 1913, 271 ve mp. Çegem vadisinden çıkan Hun hükümdar ailesine ait buluntuya dair : Otçot IAK, 1897, 75 ; 122-126. s. resim. Radensk'ten daha ufak Hun buluntusu (Dneprovsk eyaleti) : Otçot IAK, 1897, 34 ve mp., 106-108 resim. 1904 yılı büyük Kerç Hun mezar eşyasına dair : Otçot IAK, 1904, 78 ve mp. (birkaç resimle çok natemam bir rapor). Hun taçları, Kiskunhalas kılıç kım madenieri ve Sobor altın tokaların tasviri ve iyi çekilmiş resimleri, Andras Alföldi'nin zikredilen eserinde bulunabilir. Dipnot: Gyula, Nemeth, 'Attila ve hunları'terc:Şerif Baştav, s.269.

taçlar bulunmuştur. Hunlarda defin ziyafetinin yalnız erkeklere ve bunlar arasında da mevki sahibi kimselere mahsus olduğuna dair deliller vardır.

Kuzey Avusturya'nın Untersiebenbrunn bölgesinde ele geçirilen ve 80 yıldan beri hangi kaynaktan ortaya çıktığı tayin edilemeyen iki prens mezarından çıkarılan ziynet eşyaları Hunların malzemeleri ile büyük benzerlikler göstermektedir. Ziynet ve teçhizat malzemesi, Hun devrinin kuyumcu üretimleridir. Bunlar Kafkasya'dan Alplere kadar yayılmıştır. Untersiebenbrunn'da Hunlardan birinin defnedildiğine dair bir delil bulunamamışsa da bu mezarlarda Hun idarecilerinden birinin aile fertlerinden herhangi birisinin defnedilmiş olması muhtemeldir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ortaya çıkan ve daha önce Szeged eyaletine dâhil bulunan *Nagyszéksos Puszta Hazinesi*'nde bulunan define bugüne kadar Tuna bölgesinde çıkartılmış en büyük define olma özelliğini taşımaktadır. Adı halk arasında efsaneleşmiştir. 1966 yılına kadar buradan elde edilerek müzelere konan ve şahısların eline geçen altın eşya sayısı 200'dür.

1.2.2. Gerdanlık

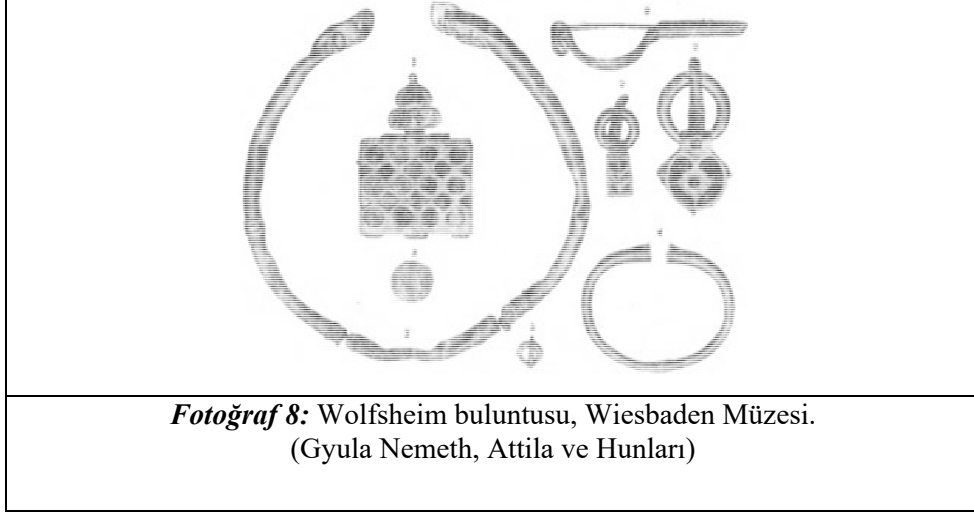
Defineden çıkarılan eşyaların içerisinde en önemli olanı 407 gram ağırlığındaki masif altın kaplama bir gerdanlıktır ki bu gerdanlık bir erkeğe aittir. Bu parça kalınlığı ve zarafeti ile bugüne kadar Hun devrinin erkek gerdanlıkları arasında Doğu Türkistan'dan Tuna'ya kadar uzanan sahada ele geçirilenlerin daha fazlasıdır. Bu gerdanlığın sahibi rütbe ve derecede, Hun devrinin Karpatlar bölgesinde bugüne kadar tanınan bütün beylerden üstündür. Takı ve süs eşyalarının tarihsel süreçte nitekim en önemli fonksiyonlarından birisi statü ve güç göstergesi olarak kullanılmasıdır. Dolayısı ile bu örnekte söz konusu işlevin önemli bir tarihsel örneğini oluşturmaktadır.

1.2.3. Ayna

Gepid, Alan, Got, Roma ve Hun göçmenleri beraberlerinde bir kısım moda eşyası getirmişlerdir. Bunlar arasında bulunan beyaz metalden bir ayna bu türden olup, Doğu Asya, Çin kaynaklı olduğu bilinmektedir. Törtel'de bulunanı hariç, bütün diğerleri Karpatlar havzasının Hun merkezini savunan Pannonia askerî bölgesinden oldukları görülür. Böylece buluntular sayesinde Hunların yayılma sahasını arkeolojik veriler ışığında takip etmek mümkündür.

1.2.4. Bilezik

Segedin-Nagyszéksos buluntularında, uçları kalınlaşan "*altın bilezik, altın çengel*" diğer malzemelerdir(Fotoğraf 8).



1.2.5. Altın Tokalar

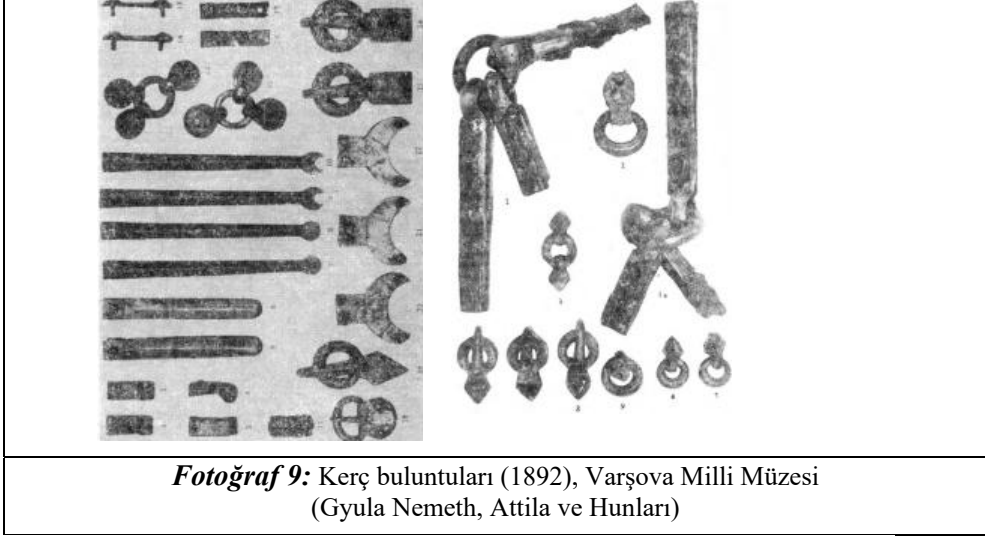
Segedin-Nagyszekses kazılarında ve Hun mezarlarında irili ufaklı çeşitli şekillerde altın tokalar'a rastlanmıştır. Bunlar, Macaristan ve diğer Avrupa müzelerinde, taş montürlü altın veya gümüşten malzemelerdir. Bugün, Macar Milli Müzesinde ve Avrupa müzelerinde bunlardan örnekler bulunmaktadır.

Vas eyaJetinin Bozsok mevkiinden bulunan bir adedi Szombathely müzesinde, ikisi Fertömegyes'ten ve biri de Sobor'dan olmak üzere Sopron müzesinde üç adet bulunur. Bu genellikle tek başına bulunan altın tokalı, irili ufaklı birer eşya gurubu arasında ele geçmiş ve diğerleri kaybolmuştur. Bunlara fazla sayıda rastlanması , malzemenin bol olduğunu göstermektedir (Nemeth, 2002, s.200).

1.3.Silah Aletleri

1.3.1.Ok-Yay

Hun Ordusunda kullanılan silahların başında “ok ve yay“ gelmekteydi. Bu durum savaşta atlı süvari birliği kullanılmasının doğal bir sonucudur. Hafif ve esnek olduğu için kılıç ve mızrak gibi silahlara göre daha çok tercih edilmekte idi. Bu yayların örneklerine Talas vadisi ile İdil bölgesinde rastlanmıştır (Ögel, 1991, s. 93;97). Hunların yayları'nı pekiştirmek maksadıyla kullandıkları bazı kemik parçaları ise Volga, Dinyeper ve Kerç bölgelerinde bulunmuştur.



Fotoğraf 9: Kerç buluntuları (1892), Varşova Milli Müzesi
(Gyula Nemeth, Attila ve Hunları)

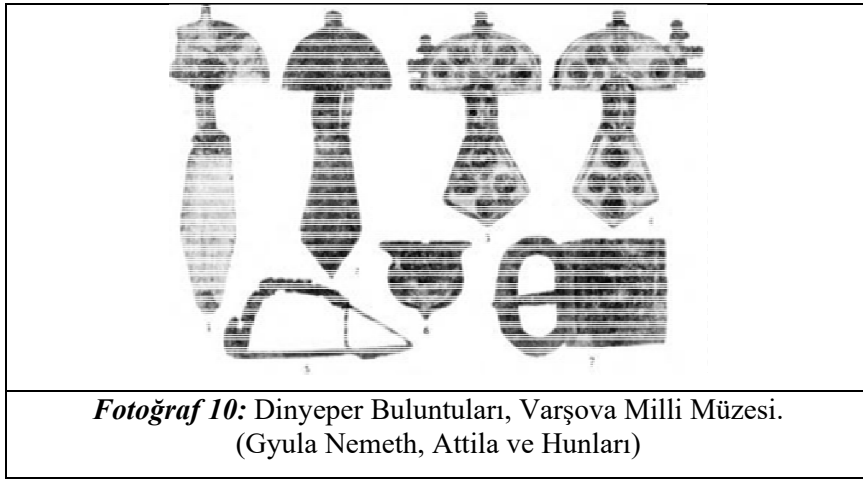
Oysa ki bu yaylar Hunların ortaya çıktıkları döneme kadar Doğu Avrupa'da hiç bilinmiyorlardı. Hunların Avrupa'ya geldikleri dönemde beraberinde çok az sayıda yay ustasını getirmişlerdir. Bu yüzden de bu bölgede yayların değeri gittikçe artmıştır. Uzun yılların denemeleri ve büyük bir meslekî bilgi ile imal edilen yaylara çok kıymet verilmiştir. Hunlar mezarlara ve kurban ateşlerine bu nedenle yaylarını koymamış ve babadan oğula miras bırakmışlardır (Baştav, 2002, s.882). Daha da önemlisi ok ve yayın Türk kültüründeki mitolojik anlam ve önemi büyük olup, ok ve yayla ölümsüz ve yaşanan süre boyunca hamilik görevi atfedilmiştir. Nitekim ilgili mitolojik bilgi ok ve yayla atfedilen değerini kaynağını teyit eder niteliktedir.

Siz üç büyüğünüz, altın yayı bulup getirdiniz ve onu bozup üleştirdiniz. Sizin adınız Bozok (Bozuk) olsun. Sizlerden olan oğullara da ta kıyamete kadar Bozok desinler. Üç ok getiren üç küçük oğula ve onlardan olanlara bugünden ta dünya son buluncaya kadar Üçok desinler. Yay ve oku ki bulup getirdiniz, o iş insandan olmadı ve Tanrı'dan oldu. Bizden evvel geçen halklar yayı padişah yerinde bilmişlerdir, oku elçi yerinde. Onun için ki yay oku hangi tarafa çekip gönderse, ok oraya gider. Şimdi ben öldükten sonra Kün Han benim tahtıma otursun. Ondan sonra Bozok neslinden her kim kabiliyetli ise, halk onu padişah kılsın. Dünya sona erinceye kadar Bozok'un bir iyisi padişah olsun. Başkaları sağda otursunlar. Üçok'lar sol olsunlar, evin sol tarafında otursunlar ve dünya son buluncaya kadar maiyetliğe razı olsunlar, diye söyledi. Ve yüz on altı yıl padişahlık kılıp Hakkın

Hülya KALYONCU
Avrupa Hunları'ndan Günümüze Ulaşan Kültür Varlıkları

rahmetine vardı." (Ebu'l-Gazi Bahadır Han, (ty): 39-42; Ögel, 2003: I, 205-206)

Bu yüzden Hun mezarlarında birkaç istisna dışında, sadece kırık yaylar ve ıskarta kemik ok uçları bulunmuştur (Kelly, çev. Turhan Kaçar, 2011, s. 43). Bu yaylardan biri Hunların sınır bölgelerinden olan Panonnia'da hemen hemen eksiksiz olarak ve yedi parça halinde 1930'da Semmering'de bulunmuştur. Avrupa yaylarının yardımıyla restore edilen bu yayın ölçülerinin 140-150 santim olduğu kabul edilmektedir (Baştav, 2002, s. 882).



Hun okları'nın yaklaşık bir metre uzunluğunda olduğu bilinmektedir. Avar oklarının 120-130 santim, yine 9-10. yüzyılda Avrupa'da görülen Macar oklarının da 120-130 santim kadar olduğu kaydedilmektedir. Bu da Hun yaylarının Avrupa'daki etkisinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hun devletinin dağılmasından sonra Cermen prens mezarlarında Hunlarınkine benzer yaylara rastlanmıştır. Bu da Hun etkisinin bir başka örneği olarak kabul edilebilir.

Ok ve yay en önemli silah olduğu için teknolojik anlamda en çok gelişen maddi kültür unsurlardan biridir. Hunların Romalıları örnek alınarak üretilmiş yayları, kendi türünde en gelişmiş silahlardan birisi idi. İki tarafı kemik parçaları ile takviye edilen yay, çeşitli maddelerden imal edilir ve bükülmesi için aksi yönden çekilmesi gerekirdi (Váczy, 1982, s. 82).

Benzer yay parçalarına Mainz ve Carnuntum'da da rastlanmıştır. B. Ögel'in ifadesiyle "Bu yayların Roma kültür çevresi içinde de bulunmuş olmalarına rağmen, Roma kültüründe bu tip kemik yaylara rastlanmamış olması, Türk kültür tarihi bakımından çok enteresandır" (Ögel, 1991, s. 105).

Macaristan'da 1900 yılında, Pecs-Üszöpuszta definesi içinde Hun askerinin ihtiyacı olan her şeyi içine alan bir hazine bulunmuştur. İleri gelen ve yüksek rütbeli bir Hun'a ait olduğu düşünülen bu buluntular içerisinde bir **yay** dikkati çekmektedir. Bu yay benzer başka bir buluntuda, Pannonhalma'da da rastlanılan her iki ucu altın kaplamalı minyatür büyüklükte bir yaydır. Bu boydaki yayların merasimlerde kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Ufak boyda altın kaplamalı bu yay daha İskitler devrinden başlamak üzere İsteplerde bir makam ve merasim âleti olarak kullanılırdı ve belki de Sasaniler devrinden beri yayılmış bir âdetti. Batı Hunlarında da, Rua, Bleda ve Attila devrinin aristokrasisi tarafından kullanılmıştır. Bu altın kaplamalı yaylar, altının eğilme özelliği bulunmadığından savaşlarda kullanılmazdı.

Prof. Altheim, Güney Rusya'da Dinyeper üzerinde Novogrigoryevka'dan ta Macaristanda Pecsüsözög'e kadar rastlanan altın plâkalarla kaplanmış bu yayların, Hunlar nezdinde bir hakimiyet sembolü olarak kullanıldığını belirtmektedir (Ögel, 1959, s.272).



Hunlarla ilgili bulunan en önemli arkeoloji malzemesi Höckricht definesidir.

Hun devrinde ok uçları genellikle demirlerden olup baklava biçiminde ve ortalama 3-4-5-6-7-9 santim uzunluğunda idi. En sık kullanılanı ise 5-6 cm.dir. Ok uçlarının daha değişik şekilleri yanında amaçlarına göre kemikten hazırlanmış olanları da vardı. Hunlar, oklarının sivri uçları yukarı olmak üzere ok kutusuna koyarlardı ve bir kutuya ne kadar ok konulduğu bilinmemektedir. Obi bölgesinde yaklaşık en fazla 30-32 ok konulduğu düşünülmektedir. Ölü mezarlarına konulan okların sayısı, ölünün rütbesi ile orantılıydı. Kafkasya, Volga ve Don ırmağı boyundaki Alan mezarlarına ok ve yay konulması münhasıran ve en başta gelen Hun âdeti idi.

1.3.2. Kılıç

Doğal olarak diğer ordular gibi Hunlar da yalnızca ok ve yayla yetinmemişler, yakın muharebe silahları da kullanmışlardır. Bunlar arasında en önemlilerinden olan, iki tarafı keskin ve nispeten dar bir levhadan oluşan kılıç, Altay, Doğu Ural ve Orta Asya'dan Güney Rusya ve Ukrayna'ya, oradan da Orta Avrupa'ya kadar uzanan sahada tanınmıştır.

Avrupa Hunlarına ait elimize geçen kılıçlar, şimdilik tam bir restorasyona imkân vermemekte ise de yapılış tekniği bazı ipuçları vermektedir. Attilâ Hunlarının sanatında, bilhassa madeni ince levhalar ağaç veya maden üzerine kaplanırdı³. Bugünkü kontrplâk tekniğini andırmaktadır. Bilhassa balıksırtı motifler⁴ revaçta olduğu gibi birbirini muntazam açılarla kesen uzantıların meydana getirdikleri levhalara da çok rastlanmıştır⁵. Macaristan-Pecsüsözög buluntusu bunun karakteristik bir örneğidir.

Hunların Macaristan'a gitmeden önceki dönemde Güney Rusya ovalarında bir devlet kurdukları bilinmektedir. Chi h-chi h shan-yü, Sir Derya kuzeyinde mağlûp olduktan sonra batıya çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. M. Ö. I. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen bu olayla Hunların bir kısmı Volga kuzeyine doğru çıkmış ve burada iki yüzyıldan fazla süren bir dönem geçirmişlerdir. İşte bu bekleme devresinde Güney Rusya'nın yerli sanatından birçok unsur alınmış olmasının yanı sıra⁶ Cermen sanatından oldukça fazla karşılıklı etkileşim söz konusu olmuştur⁷. Örneğin noktalarla meydana

³ Andrea s Alföldi , Fände aus der hunnenzeit und ihre ethnische Sonderung, Budapest, 1932, shf. 24, c. vd.

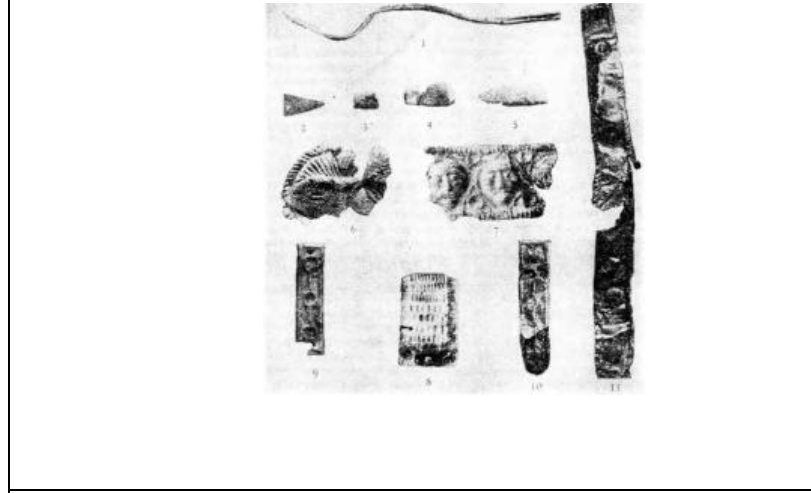
⁴ T. M. M i n a y e v a, Zwei Kurgane aus der Völkerwanderungszeit bei der Station Şipovo, E S A, IV, shf. 204, Abb. 30, 31. Aynı balık sırtı zemin motifini Avar dökme eserlerinde de görebiliyoruz : (Nando r Fettich , Die Bronzeguss and die Nomadenkanst, SKYTHİK A 4, Taf. VII, 20 a, 21 a. (Ortaasya tekniğine göre dökü len bu eserlerin motifleri bitkilidir. Bilhassa M i n a y e v a'nın (Pogreheniya soşeniem bliz gor. Pokrovska, Saratov).

⁵ Andrea s Alföldi , aynı eser. Tafel. IV

⁶ Bu sırada Güney Rusya'da bilhassa İran tesiri de pek büyüktü. İran tesirini temsil eden ve Orta Avrupa'ya sokan etnik zümre Alanlardır. Avrupa'ya göçen Hunlar ve önlerinden giden Alanlar komşuluk dolayısı ile müşterek unsurlar taşıyorlardı. Bilhassa bk. A l f ö l d i, Aynı eser, shf. 36 vd. Polikromun nakli ve yayılışı için bk. R o s t w e f f, Monuments Piot, 1923, 149.

⁷ Kıymetli taş ihtiva eden kuyumculuk eserleri ve ince levha tekniği Hun-Cermen müşterek tekniğinin eserleridir. Bilhassa T a l a s boylarında bu tekniğin mahsullerine rastlamaktayız ki eğer kronoloji bakımından kat'i bir şey denebilirse birçok neticelere varılabilir. Çünkü Attilâ Hunlarının ikinci yurdu Talaş boyları idi. Maalesef H e i k e l 'in eserinde kronolojiye ait hiçbir fikir serdedilmemiştir. (A. Heikel , Altertümer aus den Tale von Talaş, Taf. I, 13, 11, 19). Çok tipik ve renkli bir kolyedir. Bilhassa Bulgar Madara buluntuları ile çok büyük bir benzerlik göstermektedir (Archaeologia Hungarica, XVIII, Fig. 21, 10-12) Kiskö- rös'de de kaşı biraz küçük olan tiplere rastlamaktayız (T i b o r Horvath , Die Avarischen Gräberfelder von Üllö and Kiskörös, Budapest, 1935, Tafel. XI, 1-6). Talaş buluntuları bilhassa Avar üslubuna yakındır. Aynı tip madalyon için bk. Bel a Posta , Adı geçen eser, Abb. 320, 4. Wosdwiçenskaya kurganına aittir. Szilagysomlyo'da bulunan tokalar Hun-Cermen şan'at tekniğine ait eserlerdir (Nando r Fet - tich , Der zweite Schatz von Szilagysomlyö, Budapest, 1932, Tafel. XX). Kaşlı tezyinat örneklerinin Macaristan, Kerç ve Kafkasta muvazi tipleri bulunmuştur (Macaristan-Hun : A l f ö l d i, Aynı eser,

getirilmiş olan hat sanatı estetiği ile yapılan tezyinatlar Sarmat sanatından, Got-Hun sanatından ve Doğu Rusya sanatından esintiler taşımaktadır. Saratov eyaletindeki Nijnyaya Dobrinka buluntuları da bu noktalı üslubun karakteristik örnekleridir⁸.



Fotoğraf 10: Nijnyaya dobrinka (Volga havası), Saratov Müzesi (Gyula Nemeth, Attila ve Hunları)

Nagyszeks o s'dan : Taf. XV, 40-44 ; Kafkas'ta : Materiali po arkeologu Kavkaza 8, resim. 123, 28. Macaristan Hun devrine ait dört köşe kaşlı madalyonlara da rastlanır (Alföldi, Aynı eser, Tafel. XXXV, 63-65). Muvazi tipleri için bk. M i n a y e v a, Zwei Kurgane aus der Völkerwanderungszeit bei der Station Şipovo ES A, IV, 200, Abb. 15. Bu sonuncusu dik dörtgen şeklindedir. Bundan başka bilhassa Macaristanda bulunmuş Hun tokalarile Got tokaları arasında büyük benzerlikler de mevcuttur (N i l s A b e r g, Die Franken und Westgoten, 1922, 58.). Batı Gotlarının göçleriyle bu tip toka Tunus ve Cezayir'e kadar gitmiştir (R ostowtze f f, Mon. Piot, 26, 1923, 151, Abb. 23). Gotlar, Güney Rusyada bulunurken Kama ve Oka bölgelerindeki ticareti ellerinde tutuyorlardı. Bu suretle Güney Rusya ile Kuzey arasında bir münasebet tesis edilmişti. S c h m i d t'in dediği gibi Hunlar herhalde bu bölgeye tam 375 de gelmediler. Bu tarih, Hunların Balkanlara iniş tarihidir. Yoksa Hunlar Güney Rusyaya çoktan yerleşmiş ve Siyasi bir birlik kurmuşlardı. S c h m i d t'in fikirleri için bk. KAÇKA, Beiträge zur Erforschung der Kulturen Ostrusslands in der Zeit der Völkerwanderung, ESA, I, shf. 47.

⁸ Noktalarla meydana getirilmiş hatlar tezyinatın esasını teşkil eder. Pecsüsözög plâkalarında noktalı hatlarla bir çok geometrik şekiller meydana getirilmiştir. Esas itibari ile Sarmat sanatından bir hususiyet olan bu üslup (M i n n s, Schytians and Greeks, 282; Ebert , Reallexikon der Vorgeschichte, XIII) sonradan Got-Hun sanatında çok revaç buldu. Schmidt , bu üslubu Doğu Rusyada da oldukça dağılmış bulmaktadır : (KAÇKA, Beiträge zur Erforschung der Kulturen Ostrusslands in der Zeit der Völkerwanderung, E S A, I, shf. 43). Akmolinsk civarında Karaağaç'ta bulunmuş küpe ve taç, Macaristan'daki Hun sanatının Volga boylarındaki öncüleridir. M i n a y e v a, Pogreheniya, 103, Nr. I; Andrea s Alföldi , aynı eser, Taf. XXII)). Bunların hepsi altın levhalardan müteşekkildir. Kuşak uçlarında vs. kullanılmıştır. Güney Rusya sanatının aynı üsluptaki eserlerine Bel a Post a da kısa bir göz atmıştır (Dritte Asiatische Forschungsreise des grafen Eugen Zichy Band, IV, shf. 490 vd.). Rostowtzeff'in verdiği Sarmat san'atına ait enteresan örneği bu grubun içine ithal edebiliriz : (R o s t o w t z e f f, Iranians and Greeks in South Russia, shf. 133, Fig. 19; plate, XXVI). Pecsüsözög buluntuları için bk. A l f ö l d i, Aynı eser, Taf.

1.3.3. Hançer Ve Kılıç Kınları

Attilâ devleti devrine ait buluntularda rastlanan balıksırtı altın plâkalarla kaplanmış ağaç kabzalarına, hançer ve kılıç kınları'na Şipovo kurganında da rastlanmıştır⁹. Hançer veya kılıç kını olup olmadığını bilmemekle beraber Volga civarında P. R a u tarafından açılan D 42 kurganında bu tip levhalar görülür. Asıl önemli nokta aynı kurganda, tek ağızlı kılıca benzer demir bir bıçağın bulunmasıdır¹⁰. Hun'lar, Güney Rusya'da bulunurken altın veya diğer kıymetli ince levhalarla kaplama tekniğinin oldukça ilerletmiş¹¹ ve bilhassa kınlar üzerinde bunun örneklerine rastlanmıştır¹².

Ancak bu teknik, yalnız Hunlara ait değildir. Komşuları veya maiyetinde olan Gotlarda bu tekniği kullanmışlardır¹³. Bununla beraber Macaristan'daki Hun buluntularının daha ziyade Volga bölgesindeki buluntulara benzerlik göstermesi Hun'ların ikinci ve hatta üçüncü yurdunun bu yerler olduğunu ispat etmektedir.

Şipovo istasyonundaki 3 numaralı kurganda çıkan ağaçtan yapılmış bıçak kının üst kısmı, yukardan aşağıya kadar altın plâka ile kaplanmıştır. Üslûp ve motifi balıksırtıdır. Kının genişliği yukardan aşağıya doğru azalmaktadır. Kının yukarı kısmında bıçağın sapının bir kısmı kalmıştır. Fakat bunlardan ancak demir bir halka ayırt edilmektedir. Kının yan tarafında bir tokanın bulunduğu da şüphesizdir. İyi anlaşılacakla birlikte, tek ağızlı ve eğri bir bıçak olduğu ileri sürülebilir¹⁴. Bu buluntunun en karakteristik noktası Attila devletine ait kalıntılardaki balıksırtı ince altın levhaları ihtiva etmesidir. Demir levhalarla kaplanmış bıçak kaplarına da rastlanır. Demir levhanın eğrilmesi ve uçlarının çivilenmesi ile meydana gelen bu kından tek ağızlı ve tedrici olarak sivrilen demir bir bıçak çıkmıştır¹⁵.

Prof. Alföldi'nin tanımladığı balıksırtı motifli kın parçaları'nın da küçük ebatta kılıç biçiminde yapılmış bir bıçağı tanımladığı anlaşılmaktadır. Macaristan'da Kiskun halas menşeli bu parçalarda kın parçasının sol kenarındaki çiviler daha kısa ve içe doğru eğiktir. Çiviler gümüştendir.

⁹ Bk. Minayeva , ESA, IV, shf. 201, Abb. 17.

¹⁰ P a u l R a u , Neue Funde aus Hockergräbern des Wolgadeutschen Gebiets ESA, IV, Abb. 9 da bıçağa benzeyen eşyalar varsa da iyice belli olmadığını

¹¹ A l f ö l d i , Aynı eser, sh. 25.

¹² M i n a y e v a , Zwei Kurgane bei der Station Şipovo, E S A, IV, sh. 202, Abb. 17.

¹³ E. B e n i n g e r , Der westgotisch-alanisch zug nach Mitteleuropa M A N N U S Bibl. 51 , 1931, Abb. 21, 1.

¹⁴ Minayeva , E S A, shf. 201, Abb. 17

¹⁵ Schmidt , KAÇKA, E S A, 1, Abb. 3, 5.

Sağdaki dar çiviler ise daha uzundur. Bu duruma göre kının tek ağızlı bir kılıç veya hançer kını olduğu düşünülmektedir. Bu tip hançerin karakteristik örneği Simmeringer örneğidir¹⁶. Attilâ devleti zamanında hakim olan, hançer tiplerinden biri budur. Kın buluntuları dolayısı ile tarif edilen hançer tipi, Volga grubunun karakteristik tipleri ile aynıdır (Ögel, 1948, s.436).

Hun silahları arasında en önemlilerinden olan, iki tarafı keskin kılıçlar Altay, Doğu Yayık ve Türkistan'dan Güney Rusya ve Ukrayna bozkırlarından Orta Avrupa'ya kadar uzanan sahada tanınmış ve buralarda yaşayan boyların kılıçlarına örnek teşkil etmiştir. Hun mezarlarında ve kurban yerlerinde bu kılıçlara çok rastlanır ve zaman zaman da birkaçı bir arada bulunur. Hun kılıçlarının kabzaları muhtelif kıymetli taşlarla ve altın kaplamalar ile süslüdür.

1.3.4. Mızrak

Kılıç yanında diğer önemli bir silah da mızrak'tır. Bu devrin silâhları arasında çok eskiden beri tanınır. Mızraklara ölümlerin mezarları üzerine dikilmiş olarak rastlanır. Kalkan'lar hakkında hem yazılı kaynaklarda bilgi vardır hem de arkeoloji malzemeleri arasında örnekleri mevcuttur. Bunlardan bir kısmı demirden yapılmıştır ve ağırlıkları da fazladır; bunlara Orta Asya tarihinin her devrinde rastlamak mümkündür. Bunlardan başka zırh gömlekleri de kullanılmıştır. Bir kısım mezarlarda ise bugüne kadar az sayıda rastlanmakla beraber doğu menşeli miğferler de bulunmuştur (Baştav, 2002, s.882-883 s. 160). Hunların getirdiği bir başka askeri yenilik ise Ammianus Marcellinus'un da betimlediği gibi aynı zamanda buluntular arasında da yer alan kement kullanımıydı.

1.3.5. Kuşatma Silahları

İlk dönemler için bilgimiz olmamakla beraber Attila döneminde, Hun ordusunda kuşatma silahları'nın kullanıldığını da görülmektedir. Priscus, Naissus (Niş) kuşatması vesilesiyle Hunların kullandığı bu makinelerden bahseder: "Hunlar, şehre saldırırken askerlerin geçişini kolaylaştırmak için önce nehir üzerine, şehre en yakın noktadan bir köprü kurdular ve makinelerini surların önüne getirdiler. Sonra tekerlekler üzerine monte edilmiş, üzerinde savunmacılara ok atan askerlerin bulunduğu uzun vinçleri getirmişlerdir" (Priscus, 1983, s.231-233; Kelly, 2011, s. 126).

1.3.6. At Koşum Takımları

Pécs-szögpusztá'da buluntularında arasında en çok dikkat çekenlerden biri, 30 parçalık at koşum takımları'dır. Hun ordusunun kullandığı demirden

¹⁶ B e n i n g e r, Aynı eser Abb. 34. Diğer tipler için .bk. A l f ö l d i, Aynı eser, 27-28.

yapılmış bir dizgin ile altınlanmış bir ağız tıkaçı, altın işlemeli ahşap bir eyer ve gem kayışlarının uçları Avarların kullandıklarına çok benzemektedir. 5. yüzyılın ilk yarısında Hunların altın kaplamalı çizme tokaları, Türkistan'dan Atlantik'e kadar uzanan sahaya hatta Kuzey Afrika'ya kadar bile yayılmıştır.

Günümüzde parçaları nispeten eksiksiz olarak ele geçirilen Mundolsheim (Elsass) eyer'inin altınlanmış gümüş levhalar ve diğer madeni parçalarla ağaç kısmının bir araya getirilmesi mümkün olmuştur. Mükemmel bir atlı kavim olan Hunların mutlaka üzengilerinin bulunması gerektiği düşünülmüşse de, bugüne kadar izine rastlanmamıştır.

Sonuç

Avrupa Hun Devletinin geride bıraktığı kültür mirası ve Büyük Hükümdar Attila'nın Avrupa Devletlerinde bıraktığı izler Türk tarihi açısından son derece önemlidir. Tarihe ışık tutan ve günümüze kalan kültür varlıkları ise yazılı belgeler ve arkeolojik buluntulardır.

Bugüne kadar yapılan arkeolojik araştırmalar ise; Bütün Doğu Avrupa'dan Çin'in Ordos bölgesine kadar uzanan step kuşağı boyunca Hunların geçtikleri güzergahları imparatorluğun yayılış sahasını, askerî üslerini, aristokratların yaşadıkları yerleri ve kullanmış oldukları malzemeleri, yöneticilerin hareketlerini göstermektedir. Bir dereceye kadar da tarihî olaylara ve toplum bünyesine işaret etmekte, defin merasimlerini, silahlarını, günlük ihtiyaca yarayan eşyayı, bundan başka şahıslarını ve çeşitli cins teçhizatları için kullandıkları süsleri, ziynet eşyalarını tanımamıza olanak sağlamaktadır.

Yine bu buluntulardan Hun toplumunda insanların, Orta Asya'da kurulan Türk devletlerinde olduğu gibi insanların aynı zamanda geçim kaynağını da oluşturan farklı pek çok el sanatıyla uğraştıkları da tespit edilmiş (Irina P. Z., Nikolaj A. B., 1994, s.701-724) ve Hun sanatlarının Avrupa'ya olan etkileri de yine bu buluntularla tespit edilmiştir.

Yine, bugün artık Hun toplumunun üst ve orta tabakasına mensup insanlara ait birçok malzeme tanınabilmektedir. Bu malzemenin Doğu ve İç Asya'ya kadar uzanan maddî ve manevî köklerinin takip edilebilmesiyle ve bunların Orta Asya'daki gelişim ve değişimi de öğrenilebilmektedir. Bunlar arasında "Nomad" aristokrasisinin ve soylu tabakasının mutlaka etnik bir birlik oluşturmadığı da görülmektedir. Karaton ve Attila'nın maiyeti ile asker alt tabakası için de durumun aynı olduğu bilinmektedir. Ancak, Hun sanat tarihi hakkında genel bir bilgi vermek için birçoğu tesadüfen ortaya çıkan bu dağınık eserler yeterli bulunmamaktadır.

Doğu sanatının Hunlar üzerindeki etkileri, Asya'dan Avrupa'ya uzanan göç yollarının istikameti, Avrupa'da Türklük ve Atilla algısının kesin sonuçlarına ulaşma, Hunların sosyo-ekonomik yaşantılarının detayları, Hunlar tarafından serbest bırakılan Cermen prenslerinin alâmet ve sembolleri üzerindeki araştırmalar ve Avarlar, Macarlar veya İskandinavyalılar gibi ilişkide bulunan kavimlerle Hun kültürünün mevcut iç ilişkileri gibi konuların tarih ve kültür tarihinin devam eden araştırma konuları olmalıdır.

Kaynakça

- Ahmetbeyoğlu, A., (1997). *Attila ve Ares'in Kılıcı, Türk Kültürü*, S. 416, s. 739-740.
- Ahmetbeyoğlu, A., (2001). *Avrupa Hun İmparatorluğu*, TTK, Ankara.
- Ahmetbeyoğlu, A., (1995). *Grek Seyyahı Priskos'a Göre (V.Asır) Avrupa Hunları*, İstanbul.
- Akkaya, Ş., (1942). *Eski Alman Destanlarında Hun İmparatoru Attila'nın Akisleri*, Doktora Tezi, Ankara.
- Altheim, F., (1951). *Attila und die Hunnen*, Baden-Baden.
- Altheim, F., (1959-1962). *Geschichte der Hunnen I-V*, Berlin.
- Ammianus Marcellinus, (1970-1971). *Rerum Gestarum Libri XXXI=Römische Geschichte I-IV*, übers. und hrsg. W. Seyfahrt, Berlin.
- Ammianus, M. (1986). with an English Translation by John C. Rolfe, vol. III, London.
- Alföldi, A., (1932). Hun devrinden 266 Eskikitaplarım.com Eskikitaplarım.com buluntular ve bunların etnik bakımdan ayırt edilmesi: *Archaeologia Hungarica IX*, Budapeşte.
- Barfield, Thomas, (1989). *The Perilous Frontier: Nomadic Empires and China*, Cambridge Mass., Blackwell,
- Baştav, Ş. (2002). "Attila Hunları", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt I, Ankara, s.853-886.
- Bayçarov, S. Y., (1996). *Avrupa'nın Eski Türk Runik Abideleri*, Çev. Muvaffak Duranlı, Ankara.
- Beckwith, C., (1984). "Aspects of the History of the Central Asian Guard Corps in Islam", *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, (4).
- Bela Posta : *Rusya'da Arkeolojik Tetkikler*, (Budapeşte-Leipzig, 1 905).
- Bielensten, H., (1990). "Wang Mang, the restoration of the Han Dynasty, and Later Han", *The Cambridge History of China*. C.I. The Ch'in and Han Empires, 221 B.C.-A.D.220, Ed.D.Twitchett and M.Loewe, Cambridge Univ.Press, Cambridge, s.223-290.
- Blockley, R. C., (1983). *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire*, Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus, vol II, Text, Translation and Historiographical Notes, Liverpool.
- Bona, I., (1993). *A hunok és nagykir.lyaik*, Budapest, Corvina.
- Browning, R., (1953). "Where Was Attila's Camp?", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 73, s.143-145.

Hülya KALYONCU
Avrupa Hunları'ndan Günümüze Ulaşan Kültür Varlıkları

Bunker, Emma, C., (1997). *Ancient Bronzes of the Eurasian Steppes from the Arthur M. Sackler Collections*, New York, The Arthur M. Sackler Foundation.

Czegledy, Károly., (1983). *From East to West: The Age of Nomadic Migrations in Europe*, Archivum Eurasiae Medii Aevi 3 S. 22-126.

Czeledy, K., (1998). *Bozkır Kavimlerinin Doğu'dan Batı'ya Göçleri*, çeviren: Erdal Çoban, İstanbul.

Deer, Jozsef, (1954). "İstep Kültürü", AÜDTCFD, C. XII, S. 1-2, s. 159- 176.

De, Groot, J.J.M., (1921). *Die Hunnen der Vorchristlichen Zeit*. Chinesischen Urkunden Zur Geschichte Asiens, Erster Teil, .bersetzt und Erl.utert von, Berlin-Leipzig.

De, Guignes, J. M., (1923). *Hunların, Türklerin, Moğolların ve daha sair Tatarların Tarih-i Umûmîsi*, Mütercimi: Hüseyin Cahid, Birinci Cild, Tanin Matbaası, İstanbul.

Demougeot, E., (1958). *Attila et les Gaulois*. Châlon-sur-Marne.

Di, Cosmo, N., (2002). "Hun İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Yükselişi", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt I, Ankara, s.709-719.

Dostiyev, T., (2002). "Kafkasya'da Hunlar", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt I, Ankara, s.921-927.

Eberhard, W., (1977). *History of China*, Routledge & Kegan Pul, London and Henley,

Erdy, M., (1996). "Hun and Xiong-nu Type Cauldron Finds Throughout Eurasia", *Eurasian Studies Yearbook*, 67, 5-94. Also: Corrigenda, ESYb, 68.

Erdy, M., (1996/b). *Archaeological Insights Into Two Controversial Areas of Eurasian Hun History*. Presentation at the 39th P. I. A. C. in Szeged, Hungary on June 16-21.

Erdy, M. (2001). "Three Archaeological Links between the Xiongnu and the Huns", *The Turks*, Ankara

Fettich, Nándor, (1953). *La Trouvaille de Tombe de Szeged-Nagyszéksos*, *Archaeologia Hungarica* XXX III

Franke H., (1990). "The forest peoples of Manchuria: Kitans and Jurchens", *The Cambridge History of Early Inner Asia*, Ed. Denis Sinor, Cambridge Univ. Press, s. 400-423.

Giumlíá-Mair, A., (2013). "Metallurgy and Technology of the Hunnic Gold Hoard From Nagyszéksós", *The Silk Road*, Vol. 11, s.12-35.

Golden, Peter B., (2006). *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Çorum.

Gordon, C. D., (1960). *The Age of Attila. Fifth Century Byzantium and the Barbarians*, Ann Arbor (Grof Jenö Zichy'nin üçüncü Asya seyahati, III. cilt) 375-584.

Gömeç, S., (2012). *Türk-Hun Tarihi*, Berikan, Ankara.

Grousset, R., *Bozkır İmparatorluğu*. Attila/Cengiz Han/Timur, Çev. Dr. M. Reşat Uzmen, Ötüken Yay., İstanbul, 1980.

Gumilev L.N., Hunnu, (1960). *Srednyaya Aziya v Drevnie Vremena*, AN SSSR, Ġnstitut Vostokovedeniya, Ġzd-vo Vostoçnoy Literaturı, Moskva.

Hambis, L. (1972). *Attila et les Huns*, Paris.

Harmatta, János., (1952). *The Dissolution of the Hun Empire*. Hun Society in the Age of Attila, *Acta Arch. Hung.* 2 s.277-305.

Harmatta, János, (1952). *The Golden Bow of the Huns*, Acta Arch. Hung. 1 107-151.

Helmult de Boor, (1932). *Das Attila Bild in Geschichte, Legende und historischer Dichtung*, Bern. Türkçesi: Yaşar Önen, Tarihte, Efsanede ve Kahramanlık Destanlarında Attila, Ankara 1981.

Jordanes, (1915). *The Gothic History of Jordanes*, in English Version with an Introduction and a Commentary by Charles C. Mierow, London.

Kaçar, T., (2005). “Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Barbarların Görünüşü: ‘Ammianus Marcellinus’ta Hunlar’”, XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 9-13 Eylül 2002, Kongreye Sunulan Bildiriler, I. Cilt, Ankara, s.83-95.

Kafesoğlu, İ., (2010). *Türk Milli Kültürü*, Ötüken, İstanbul.

Kelly, C., (2011). *Attila, Hunlar ve Roma İmparatorluğu’nun Çöküşü*, çev. Turhan Kaçar, İstanbul.

Koca, S., (2002). “Büyük Hun Devleti”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt I, Ankara, s.687-708.

Kurat, A. N., (1972). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara.

Lindner, Rudi Paul, (1981). “Nomadism, Horses and Huns”, *Past & Present*, No. 92 s. 3-19.

Maeche-Helfen, O. J., (1973). *The World of the Huns*, Studies in Their History and Culture, ed.By Max Knight, Berkeley, Univ. of California.

Maeche-Helfen (1951). “Manichaeans in Siberia”, *Semitic and Oriental Studies*, Berkeley and Los Angeles, Univ. of California Press, s.311-326.

Menander, (1985). *The History of Menander the Guardsman*, Introductory Essay, Text, Translation and Historiographical Notes R. C. Blockley, Liverpool.

Miniaiev, Sergei, (1999). *Archaeology of the Hsiung-nu in Russia*, New Discoveries. Presentation at the Metropolitan Museum of Art, Ancient Near East department in New York, NY on January 15.

Nemeth, G., (1986). *Attila es Hunjai*, Budapest (II. baskı) Türkçesi: Şerif Baştav, Attila ve Hunları, Ankara 1982. (I. Baskısından).

Nemeth, G., (2002). “Attila ve Hunları”, *Türkleri Ansiklopedisi*, Cilt I, Ankara, s.887-901.

Nemeth, G., (2002). “Attila ve Hunları”, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yayımları, tercüme eden: Şerif Baştav, sayı:318.

Ögel, B. (1959). Orta Asya Türk Takibi Hakkında Bazı Yeni Araştırmaların Tenkidi’, s.272.

Ögel, B., (1981). I-II, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yay. 375, Ankara.

Ögel, B., (1991). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara.

Ögel, B., ‘Türk Kılıcının Menşesi ve Tekamülü Hakkında’, dergiler, Ankara.

Rudi Paul Lindner, (1981). “Nomadism, Horses and Huns”, *Past & Present*, No. 92, s. 14- 19.

Peter B. Golden, (2006). *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Çorum, s.105.

Priscus, bkz. Blockley, R. C.

Hülya KALYONCU
Avrupa Hunları'ndan Günümüze Ulaşan Kültür Varlıkları

Rásonyi, László, (2006). “*Macar Arkeolojisinde Hunlar, Avarlar, Macarlar*”, Doğu Avrupa’da Türklük, Notlarla Yayına Hazırlayan Dr. Yusuf Gedikli, İstanbul, s.31-67.

Sinor, Denis, (2009). “*Hun Dönemi*”, çev. Mete Tunçay, Erken İç Asya Tarihi, Derl. Denis Sinor, 5B, İstanbul, s.245-282.

Sinor, Denis, (1990). “*The Hun Period*”, The Cambridge History of Early Inner Asia, Sinor, “Hun Dönemi”, s. 281; Cambridge (UK), New York, Cambridge Univ. Press, s.177-205.

Sinor, Denis, (1997). “*Migrations in Inner Asia*”, Facts and Fancy, Abstracts of and Paper Presented at the 207th meeting of the American Oriental Society in Miami, FL, March 23-26.

Tolan, Ö., (2014). ‘*Avrupa Hunlarında Devlet Teşkilatı ve Sosyoekonomik Yapı*’, Tarih Okulu Dergisi, yıl 7, sayı XX, Aralık, s.97-127.

Tezcan, M., (1996). *Kuşanlar Tarihi* (Yüeh-chihlardan Kuşan'lara), Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum,

Thompson, E. A., (1946). “*Christian Missionaries Among the Huns*”, Hermathena, No. 67, May, s. 73-79.

Thompson, E. A. (1945). “*The Camp of Attila*”, The Journal of Hellenic Studies, vol. 65, s. 112-115.

Thompson, E. A. (1948). *A History of Attila and the Huns*. Oxford. KAYNAKLAR)

Thompson, E. A. (1996). *The Huns*, Revised and with an Afterword by Peter Heather, Oxford.

Váczy, P. (1982). “*Hunlar Avrupa’da*”, *Attila ve Hunları*, Derl. Gyula Németh, Terc., Şerif Baştav, Ankara, s. 51-122.

Yücel, U. M., *Hun Sanatı*.

Zaseckaja, Irina P.-Nikolaj A. Bokovenko, (1994). “*The Origin of Hunnish Cauldrons in East-Europe*”, Archaeology of Steppes: Methods and Strategies, Ed. Bruno Genito, Naples. s. 701-724.